

DANTE MAFFIA s-a născut în 1946 la Roseto Capo Spulico și stabilit la Roma încă din vremea studiilor universitare. Pentru a ne face o idee despre pluralitatea preocupărilor lui, despre multitudinea itinerariilor sale literare, e de ajuns să aruncăm o privire asupra textelor publicate, aproape douăzeci de poezie,șapte de proză, cincisprezece de eseistică (fără să includem îngrijirea unor opere de Tasso, Goldoni, Campanella), asupra activității de critic militant, de fondator a trei reviste de poezie, să reținem în privința bibliografiei sale critice nume ca Sapegno, De Mauro, Moravia, Saviane, Bevilacqua, Sansone, Pontiggia, Risi, Stella, Siciliano, Pasolini, Spagnoli, Reina, Specchio, Palazzeschi, Valli, Cordelli, Cucchi, Raboni, Repaci, Luzi, Maraini, Spaziani, Manacorda. Cărțile sale au fost distinse cu premii: Marina Franca, Palmi, Alfonso Gatto, Tarquinia-Cardarelli, Calliope, Città di Firenze, Città di Venezia, Trastevere, Pino d'Oro, Brutium, Rhegium Julii, Acireale, Lentini, Lanciano, Città di Cariati, Circe-Sabaudia, Montale. Un ponte per l'Europa, Vanvitelli, Insieme nell'Arte, Maríneo, Anna Borta, Contini-Bonacossi, D'Alessandro, Anco Marzio, Cirò Marina, Palmi, Viareggio, Stresa.

Il Romanzo di Tommaso Campanella

© Dante Maffia

© 2012, Institutul European Iași, pentru prezenta ediție în limba română

INSTITUTUL EUROPEAN, Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, cod
700469, O. P. 1, C.P. 161
euroedit@hotmail.com; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MAFFIA, DANTE

Romanul lui Tommaso Campanella / Dante Maffia; trad. și note de
Geo Vasile; pref.: Corrado Calabro ; pref. la ed. în lb. română: Geo Vasile.
- Iași : Institutul European, 2012
ISBN 978-973-611-878-4

I. Vasile, Geo (trad. ; pref.)

II. Calabro, Corrado (pref.)

929 Campanella, T

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii,
constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.
PRINTED IN ROMANIA

DANTE MAFFIA

ROMANUL LUI TOMMASO CAMPANELLA

Prefață de Corrado Calabro
Traducere și note de Geo Vasile

INSTITUTUL EUROPEAN
2012

CUPRINS

Prefață / 7

Nota biografică / 17

Nota bibliografică / 21

ROMANUL LUI TOMMASO CAMPANELLA / 25

I

Fra' Tommaso¹ intră, apoi făcu o plecăciune. Durerea de cap îi bubuiua în tâmpale încă de cu seara. Izbutise să doarmă doar câteva minute și se sculase cu un sentiment de greață ce nu-i dădea pace, moleșindu-l.

Și-ar fi dorit să renunțe la vizita aceea: nu avea chef să vorbească și nici să asculte pe cineva. Și-ar fi dorit să se lase pradă tăcerii abisale ce i se căscase în tot trupul, înstrăinându-l de sine însuși. Dar regele fusese generos cu el, îl ocrotise și îl apărase, iar a renunța ar fi fost un gest de ingratitudine.

Ca și cum l-ar fi întrerupt cu cinci minute înainte, Ludovic² își relua discursul de marțea trecută, lăsându-se purtat de tot felul de digresiuni și prea multe întrebări. Ce om ciudat! Atunci când conversația părea a fi deosebit de interesantă, îi cerea părerea asupra unui candelabru sau asupra unei cărți abia ieșite de sub tipar. De la filosofie trecea la istorie, de la religie la poezie, dar se dădea în vînt după anecdotă, le considera sarea și piperul conversației și cheia pentru a cântări un personaj, o împrejurare, o epocă. În ultimele luni stăruise prin cercetări amănunțite asu-

¹ Fra', formă abreviată de la expresia italiană frate, în românește călugăr (n.t.).

² prim-ministrul regelui Ludovic XIII (n.t.).

pră funcționalității castelelor feudale, asupra arhitecturii lor.

Vorbea de Frederic de Suabia cu un amestec de invidie și de ură, cita din memorie fragmente întregi din tratatul despre vânătoarea cu șoimi, și chiar se lua la întrecere cu Tommaso. Uneori uluia prin bogăția amănuntelor privind Palermo sau Melfi sau alte locuri din Italia. Chestiunile legate de Italia îl interesau cel mai mult, astfel că, chiar și atunci când vorbea despre Aristotel, se oprea deoarece îi venise în minte ceva legat de Lorenzo il Magnifico, sau despre Alighieri, și voia să stie și părerea bâtrânlui călugăr.

Îl asculta pe Tommaso cu placere: din omul acela bondoc, din capul acela de țăran, țâșneau adevărul și cunoașterea cu naturalețea cu care un izvor țâșnește din gura unei stânci. Însă el nu le rostea niciodată ca pe niște sentințe, niciodată frazele sale nu aveau tonul unor afirmații categorice, sau certitudini absolute, lucru pe care îl deprinsese în copilărie de la învățătorii săi, un călugăr sicilian de la Tindari, și un calabrez din Roseto. Învățase că cunoașterea nu te face fuldul, dimpotrivă...

Lampadarele salonului avură parcă un freamăt. A fost anunțată sosirea lui Richelieu¹. Cardinalul salută cu o solemnitate care sugera întreaga emfază a unei binecuvântări, îi adresă un surâs lui Tommaso și-i intinse Regelui un document spre a-l semna.

Schimbul de conveniențe a fost rapid. Puținele fraze se risipiră pe loc ca și cum ar fi fost grăbite să se

¹ Tommaso Campanella, pe numele său adevărat Giandomenico Campanella (1568, Stilo, Calabria – Paris, 1639) (n.t.)

Romanul lui Tommaso Campanella

pitească pe după divane sau să se facă nevăzute în desenele goblenurilor; aşa i se păru lui Tommaso, care nu putea să scape de durerea de cap, simțind acele cuvinte ca pe niște prezente răuoitoare gata să-l lovească și să-l facă să sufere.

De îndată ce Cardinalul plecă, Regele¹ ceru ceva de băut, apoi i se adresă călugărului:

- Știi bine că la această curte a fost Alemanni. Îți-am urmat sfatul și l-am citit, la drept vorbind nu prea e ceva de capul lui, și asemenea lui sunt și cei din suita sa din care nu l-aș exclude pe Giammichele Morra. În schimb, cu totul altă impresie am despre fiica lui, Isabella Morra². Păstrează un sonet al tinerei, dedicat regelui Francisc. Povestea ei presărată cu întâmplări ce au avut parte de atâtea fărădelegi mă săcut și mai curios.

- În spatele omuciderilor fraților ei nu se află doar fapte de gelozie, spuse călugărul. Favale este un mic târg, mă angajez să trec pe-acolo când o să măntorc în Calabria, și dacă veți dori să știți adevărul o să scriu tot ce-o să descopăr. Dar a trecut de-atunci aproape un veac, urmele neleguirilor au fost ascunse cu grija sub pietre, poate că acum nimeni nu-și mai amintește de ceea ce s-a întâmplat atunci. Cine oare își mai amintește de răscoala organizată de mine la Stilo

¹ Este vorba de Ludovic XIII (1610-1643), supranumit cel drept (n.t.)

² Isabella Mora (1520-1546), fiică a unui baron de Favale din actuala provincie Matera, poetă, autoare doar a 13 texte poetice, ucisă de frații ei care au descoperit o relație clandestină (corespondență, prietenie intelectuală?) a Isabellei cu un nobil spaniol, el însuși poet (n.t.)

împotriva spaniolilor? Apa trece... Cu toate astea eu sunt în viață și oaspete al curții Maestății voastre.

- În cuvintele tale există o umbră de regret; amărăciunea e un cariu nesuferit. Ai crezut cu adevarat că vei putea să sfidezi puterea unui împărat cu o ceată de sărmăni? Cum ai putut să fii atât de naiv?

- N-am fost naiv; înainte de a da pe față intențiile și a le pune în practică, luasem legătura cu flota turcească și trimisesem prin sate și ținuturi oamenii mei de încredere pentru a face cunoscute locuitorilor violențele și silnicile spaniolilor. Ura împotriva spaniolilor se putea atinge cu mâna. De partea mea aveam adevărul și nestrămutarea celui ce știa că înfăptuiește binele, dar nu pusesem trădările care, dacă n-ar fi fost, aş fi reușit.

- Ceea ce nu pricep la tine este confuzia pe care o faci între politică și dreptate. De acord, Machiavelli nu trebuie citit ca pe Evanghelie, dar a guverna în respectul Moralei nu e cu puțință. Ascuându-ți raționamentul, eu ar trebui, de pildă, să nu-i iert nimic lui Richelieu și să-i înfierez metodele. Tremină cu mutra asta, știu totul, nu sunt imbecil. Felul lui de a proceda îmi e și mie prielnic, expertul în intrigi m-a scutit de multe nenorociri. Poate că tu știi că uneori, pentru a fi cu adevărul puternic, trebuie să și pătimești.

- Maestate, dvs. cunoașteți *Cetatea soarelui*¹, am discutat despre ea de-atâtea ori. Nu sub umbrela moralei am scris acea lucrare, ci pentru a trage o

¹ *Città del sole*, în original, „Cetatea soarelui”, opera filosofică a lui Campanella, publicată în 1602, scrisă în italiană și ulterior tradusă în latină sub titlul de *Civitas Solis idea republicae philosophicae* (n.t.)

săgeată spre visul Utopiei, pentru a impune o metodă și a afla în ea un semn valabil, o făgăduință a perfețiunii. De altfel, știți prea bine, n-am venit în regatul domniei tale cu Crucea pentru a vă măntui sau a vă osândi, aşa cum a făcut odinioară un alt calabrez, Francesco di Paola¹. Am venit fiindcă i-am auzit pe mulți repetând că acesta este locul libertății, întruparea vie a cetății soarelui. Găsiți cumva că în gândirea mea sau în cartea mea am impus vreo limită morală? Rațiunea de stat nu trebuie să fie un instrument orb.

- Ești un om dificil, fra' Tommaso, dar în același timp știi să te adresezi inimii și minții, cum rar i-a mai izbutit cuiva. Spune-mi, e-adevărăt că ai suferit mult în copilărie? Știi că am fost îngăduinit și prevenit să mă feresc de degetul tău mic în care s-ar fi cuibărit un diavol?

Ludovic râse spunând aceste din urmă vorbe, dar prin sală păru că s-ar fi trezit ecouri de teamă, fiori de odinioară. Tommaso avu o clipă de șovăială și se uită în juru-i, înainte de a răspunde:

- Mă persecută. Am vrăjmași până și la Paris. Pentru a mă consola, un Tânăr călugăr mi-a zis că cine are mulți vrăjmași e ca și cum ai avea o putere peste măsură, dar astea sunt doar glumiște. Când eram copil, toți țineau la mine, chiar dacă îmi cam necăjeam camarazii cu șotiile mele. Odată întors de la pășune cu caprele după o zi întreagă, simțeam nevoia să mă joc cu copiii de seama mea. Ne ciondăneam dar fără

¹ San Francesco di Paola (1416-1507), figură religioasă italiană, proclamat sfânt de papa Leon X la anul 1519. Este patron al Calabriei (n. t.)

răutate, alergam desculți pe ulițele satului, noaptea dormeam liniștit, nu mi-era frică de diavoli, nici de hăurile văgăunilor și nici de revărsarea râului.

După moartea mamei mele mi-am impus să privesc lucrurile în curgerea lor, iar tovărășia animalelor mă ajuta foarte mult: le supravegheam, mă țineam după ele, le vedeam cum se joacă, cum se mișcă, reușeam să le înțeleg ajungând să cred că vorbeau cu mine și mi se spovedeau.

Este greu pentru un Rege să înțeleagă ce înseamnă să rămâi zile-ntregi să păzești animalele la păsune; îți trec prin cap atâtea gânduri, îți faci mii de planuri, încerci să tălmăcești glasul vântului, rumorile câmpiei, zbieratul celorlalte animale. Eu vorbeam cu copacii, cu ierburile, cu norii; mă afundam în cele mai stranii închipuiiri.

Acasă mama vitregă, ce se numea tot Catarinella ca mama mea bună, mă muștruluia dacă mâncam o bucată de pâine mai mult, iar eu mă uitam fix în ochii ei, fără să scot un cuvânt. Acum mai încorc oleacă lucrurile din anii aceia, dar îmi amintesc că pe-atunci noaptea mă trezeam adesea plângând, revenindu-mi însă imediat, fericit că nu mă aflam pe fundul prăpastiei.

Prietenii țineau tare mult la mine; inventam jocuri, povesteam tot felul de basme, eram căpetenia celor ce dădeau iama prin livezi după smochine, migdale, prune. Ne ghiftuam de minune și alergam cât ne țineau picioarele, desculți.

Geronimo, taică-meu, bombănea, asta numai dacă i se plânghea mama vitregă. Devinea de-a dreptul sever și o dată m-a bătut fiindcă i-am furat o sulă. Vâ-

Romanul lui Tommaso Campanella

nătăile le-am avut cam o lună: avea mâini mari și puternice, și știa să se folosească de crăcile de măslin destrămată pe margine, precum dresorii de cai. Dar tot n-a reușit să mă facă să recunosc răstignirile de animale.

- Răstigniri de animale? Ce mai erau și astea?

- Era doar o întrecere. Legam de un copac veveți, șopârle, lilieci: ieșea învingător cel ce le nimerea cu sula, cine lovea ținta. Era foarte greu și adevărul e că nu prea reușea niciunul, deoarece sula nu e ca cuțitul care să meargă drept după o traectorie uniformă, ci are o traectorie nepotrivită, un parcurs imprevizibil, lovind unde se nimerește. Eu îi uluiam însă pe toți prin precizia aruncării și nu mă miram deloc: mâna îmi era călăuzită de o forță interioară care, fără șovăielni, expedia sula în trupurile moi ale animăluțelor. În timp ce aruncam, mă gândeam din răsputeri la Re Marcone¹, brigandul care, de unul singur, ținuse piept trupelor spaniole. Auzisem oamenii vorbind despre el, adunați la teascul pentru măslini, când afară vremuia. Poveștile lor aveau ritmul cadențat al catârilor care învârteau piatra de moară.

- Am auzit și eu de Marcone ăsta, mama mea era italiană și uneori îmi povestea întâmplări din țara natală. Spune-mi însă, este adevărat că păstrezi între paginile cărților tale un leș de șopârlă.

- Măria Ta...

¹ Re Marcone, porecla brigandului calabrez Marco Berardi (a doua jumătate a sec.XVI), născut la Cosenza. A fost răpus de viceregele de Napoli (n.t.)

- Fra' Tommaso, nu mă confunda cu un inchizitor, treci peste tonul acesta înflorit.

- Da, aşa e. Este leşul unei şopârle cu două cozi. Femeile din Stilo și din Stignano spun că cel ce găsește o şopârlă cu două cozi este un om norocos

- Nu tot ce se povestește despre tine e fals, după cum vezi. Nu ne-ascultă nimeni, mărturisește Regelui tău că știi să prezici viitorul. Si Richelieu crede asta.

- Viitorul politicii este lesne de prevăzut, am destule cunoștințe ca să întrevăd clar; dar poate că leşul acela de şopârlă îmi sugerează planurile oamenilor și mă salvează în situații mai încâlcite...

Regele surâse. Între timp se aşezase. Si se uita la chipul bătrânlui călugăr devenit pe neașteptate absent, ca și cum ar fi căzut pradă unei emoții îndepărătate. Tommaso își revedea casa, chipurile părintilor, ale prietenilor din copilărie; asculta din nou glasul multor călugări dominicani, revedea rânjetul inchizitorilor. Unele imagini erau limpezi (râul de apă vijelios, fâșia din marea Ionică, boturile caprelor) și la fel de limpezi unele glasuri (cel al lui Geronimo, de pildă, ce-i promitea că o să-i fie alături cu ciocanul lui de cismar în răzmerița împotriva Spaniei), dar peste toate se auzeau zurgălăii măgarilor întorcându-se cu legătura de lemn-n spinare dinspre Monte Consolino, și bătăile de clopot pentru vecernie...

- Fra' Tommaso, am dispus pentru tine o pensie pe viață astfel încât să poți trăi în fine fără nicio apăsare. Am poruncit totodată să ţi se dea o cheie de la Biblioteca Palatului Regal. Știu că încă dorești să studiezi și să te documentezi, iar acolo se află multe manuscrise importante și din vechime. În schimb, aş

vrea un exemplar din *Apologia pro Galileo*¹. Pentru orice nevoie vei avea, n-ai decât să te adresezi lui Richelieu care te va sprijini necondiționat, aşa cum meriti.

Con vorbirea părea să fi luat sfârșit. Dar atât Tommaso cât și Regele, erau nemulțumiți, simțeau că ceva rămăsesese nerezolvat, că discuția lor nu se încheia. Zăboviră un timp și, în fine, chiar în clipa când se pregăteau să se salute, au pricoput motivul ezitării. De mai multe ori Regele îi ceruse lui Tommaso să consulte zodiile în privința fiului său care se pregătea să vină pe lume, dar călugărul schimbase mereu vorba, ca și cum n-ar fi știut ce să-i răspundă. Ducându-și arătătorul măinii drepte la sprâncene, spuse:

- Am întrebat zodiile ce anume surpriză vor face ele viitorului suveran, fiu al domniei tale. Mi-au răspuns într-un cor de entuziasm. Nu vă faceți griji, dimpotrivă, pare-se că va purta o coroană strălucită și Franța va deveni tot mai mare.

Regele nu se întristă, ba chiar păru că se leapădă de o povară. Tommaso se concentră din nou și înfățișarea micului viitor copil i se arată identică cu a sa: obrajii, sprâncene, nas, pomeți, bărbie, privire. Se sperie, alungă acea vedenie și revenindu-și scoase din sutană o batistă cât o basma ca să-și steargă sudoarea de pe gât și frunte. Era ispitit să-i relateze Regelui ceea ce văzuse cu o clipă în urmă, dar avu perspicacitatea să se abțină, gândindu-se că, făcând legătura

¹ *Apologia pro Galileo*, opera a lui Campanella, scrisă în limba latină în 1616 (n.t.)

între el și prințul moștenitor, ar fi putut stârni în sufletul suveranului cine știe ce bănuieri fără de reazem. Recăzu din nou, pentru o fracțiune de secundă, în ciudata sa stare de toropire și se revăzu în lucrarea unui gravor, un anume Nanteuil, care se căznea să-i facă portretul lui Ludovic XIV adult. Ce putea oare să însemne?

Nu putea să-și revină din starea aceea de slăbi-ciune, cuvintele Regelui luaseră alt curs... percepea că vorbește despre pictură, despre un artist venit din Italia...

Era confuz; răspundeau suveranului fără să-și dea seama de ceea ce rostea; se căznea să reînnoade rațional prezența sa în acel loc austri și repeta frazele. Horoscopul pentru Regele Soare, pricepea în fine, era o pagină neobișnuită care i se revela pe căi oculte. Dar cine îi dicta cu atâtă claritate ceea ce ar fi urmat să se întâmple? Era cumva meritul acelui gigant, dintotdeauna cuibărit în sufletul său, sau al leșului de şopârlă păstrat într-un exemplar din Claudianus?

Stătea cu ochii țintă în tavan, cu mâinile convulsionate, cu glasul ce parcă nu era al lui, ca și cum ar fi citit într-o carte sfântă, soarta fiului Regelui.

În timp ce Tommaso rostea frazele și proiecta evoluția unei ființe încă în pântecul matern, Ludovic XIII, convins că este martorul unei minuni, simțea în acele cuvinte un adevăr furat viitorului. Ceva înfricoșător, dar se obișnuise deja cu acel om cu priviri arzătoare, întesate de o lumină difuză și senină.

Satisfacția suveranului era vizibilă, se uita la Tommaso cu recunoștință, fiul ar fi avut drept consilier un cardinal italian și tot un italian ar fi pus ordine

Romanul lui Tommaso Campanella

în topografia Regatului. Se înfioră și cu un surâs imperceptibil: mama o să fie fericită.

- Dacă mamele noastre ar mai trăi, -spuse purtat de emoție, – dragă fra' Tommaso, aş chema-o pe-a ta la curte și le-aș pune pe amândouă față-n față.

Tommaso tresări, durerea de cap îl lăsa, se simți ca nou, proaspăt, odihnit, ca și cum s-ar fi trezit chiar în clipa aceea din culcușul său. Ar fi continuat să vorbească până ce lumânările ar fi rămas aprinse.

Regele îl întrebase, acum câteva săptămâni, despre Pico della Mirandola: acum ar fi putut să stăruie despre umanistul în cauză și să demonstreze că contrazicerile sale nu luaseră naștere din sofisme, ci din nevoie de claritate. Regele însă dădu semne că întâlnirea se încheia: - Te aştept marțea viitoare, mi-ar plăcea să știu cât mai multe lucruri despre tine, amănunte despre cum ai învățat; se spun o groază de lucruri despre auzul și memoria ta.

Intrase deja un majordom ca să-l ajute pe Ludovic să se ridice de pe tron; Tommaso își freca dosul mâinilor de sutană, tot căutând un pretext, fără însă să-l găsească.

- Îți mulțumesc, fra' Tommaso, pentru ceea ce mi-ai spus despre fiul meu, îmi voi aminti de ziua aceasta, o voi scrie în istorie cu o cerneală de neșters. Să împreunezi rațiunea de stat cu utopia nu este lucru ușor, dar voi încerca să-l fac să înțeleagă mesajul. Pentru mine e târziu, ar trebui să capăt o putere suprafirească, pentru a mă opune lui Richelieu.